

Правова природа та юридичні характеристики актів Конституційного суду України

Наталіч О.Ю., викладач кафедри права СумДУ

Діяльність органів конституційної юрисдикції пов'язана з прийняттям певних документів, актів, які опосередковують процес здійснення ними своїх повноважень, а також виступають в якості засобу юридичного оформлення результатів такої діяльності. Правова природа таких актів нерозривно пов'язана з місцем органу судового конституційного контролю в механізмі держави, особливостями правового регулювання їх статусу.

Юридичні характеристики актів, що приймаються органом конституційної юрисдикції, визначальною мірою обумовлюють положення та роль Конституційного Суду України в системі стримувань і противаг і в механізмі захисту конституційної законності.

Чинне законодавство не містить поняття актів Конституційного Суду України. Конституцією України, Законом "Про Конституційний Суд України", а також Регламентом Конституційного Суду України визначені лише види таких актів: ними є рішення, висновки й ухвали. Акти Конституційного Суду України є засобом юридичного оформлення результатів розгляду ним матеріальних, процесуальних чи організаційних питань.

Актам Конституційного Суду України притаманні певні особливості, які зумовлені насамперед природою органу конституційної юрисдикції. Особливості актів Конституційного Суду України полягають в тому, що вони:

✓ мають спеціальний предмет (об'єкт) - актами Конституційного Суду України вирішуються питання, віднесені до його виключної компетенції. Жоден інший державний орган не уповноважений вирішувати питання, які є предметом діяльності Конституційного Суду України;

✓ приймаються в особливому процесуальному порядку;

✓ є загальнообов'язковими на всій території України;

✓ є остаточними і оскарженню не підлягають;

✓ є засобом гарантування верховенства Конституції України на всій території держави, забезпечення прямої дії її норм і формування єдиного конституційного праворозуміння.

Таким чином, акти Конституційного Суду України - це спеціальні правові акти, що приймаються Конституційним Судом в особливому процесуальному порядку з метою реалізації своїх повноважень як органу конституційної юрисдикції і є остаточними та загальнообов'язковими на всій території України.

У теорії права під нормативно-правовими актами розуміють письмові документи, що встановлюють, змінюють, припиняють чи конкретизують норми права[1;с.67]. Це дає підстави говорити про нормативно-правову природу рішень Конституційного Суду України в справах про офіційне тлумачення Конституції і законів України, адже таке тлумачення і є способом конкретизації їх норм.

Слід погодитися з В.М. Шаповалом у тому, що рішення і висновки Конституційного Суду України не можуть мати характеру нормативно-правових актів, які здатні активно регулювати суспільні відносини. Конституційно і законодавчо визначена компетенція Конституційного Суду України не передбачає нормотворчості, крім тої, що пов'язана з регламентацією частини питань організації його внутрішньої роботи[2;с.48]. Разом з цим це не заперечує можливості визнання за актами Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення Конституції і законів України нормативного характеру в тому розумінні, що вони конкретизують чинне законодавство України і, не регулюючи самостійно суспільні відносини, вони, тим не менше, задіяні в цьому процесі, адже застосування положень Конституції і законів України, щодо яких Конституційним Судом України дано офіційне тлумачення, можливе лише з урахуванням правових позицій Конституційного Суду України, викладених у відповідних рішеннях. Останні, як відомо, є обов'язковими до виконання на всій території України.

Однак акти тлумачення Конституційного Суду України не можуть розглядатися як самостійні джерела права. Вони є інтерпретаційними актами, мають допоміжний характер і можуть бути застосовані лише у зв'язку із застосуванням відповідної норми.

Нормативне значення, крім рішень в справах про офіційне тлумачення, мають також висновки Конституційного Суду України в справах про конституційність чинних міжнародних договорів України, а також ухвали Конституційного Суду України про припинення конституційного провадження і про відмову у відкритті конституційного провадження, які містять правові позиції Конституційного Суду України щодо розуміння і тлумачення ним чинного законодавства[4;с.29].

Крім цього, розглядаючи справи про конституційність законів і інших правових актів, Конституційний Суд України може визнати їх повністю або в окремій частині неконституційними, внаслідок чого відповідно до ч.2 ст.152 Конституції України вони втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність. Згідно з ч.3 ст.150 Конституції України, такі рішення є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені. Рішення Конституційного Суду України про визнання правових актів чи окремих їх положень неконституційним тягне їх скасування. Це зближує акти Конституційного Суду України з нормативно-правовими актами. Проте така схожість обмежується лише так званими "негативними" повноваженнями або "негативною" правотворчістю Конституційного Суду України. Він уповноважений лише визнавати неконституційними певні акти, але аж ніяк не створювати нові чи змінювати чинні норми права. За влучним висловом Є. Євграфової, Конституційний Суд лише "звільняє" систему законодавства від актів, що суперечать Основному Закону держави[4;с.35].

Щодо розуміння актів органу судового конституційного контролю як судового прецеденту, то традиційно це характерно для країн англосаксонської правової сім'ї, де прецедент є джерелом права, а згаданий контроль здійснюється судами загальної юрисдикції. Україна, як відомо, належить до романо-германської правової сім'ї, де основним джерелом права є нормативно-правовий акт. Проте деякі вчені вказують на саме такий характер рішень і висновків Конституційного Суду України, відзначаючи тенденцію до нівелювання відмінностей між цими системами права і маючи на увазі, що якщо єдиний судовий орган конституційного контролю визнав своїм рішенням закон чи окремі його положення неконституційними, то в майбутній своїй правотворчості Верховна Рада України, Президент України, інші державні органи обов'язково повинні керуватися вказаним рішенням Суду [5;с.88].

Таким чином, що акти Конституційного Суду України створюють правовий феномен особливого порядку, який за своїми юридичними характеристиками не співпадає ні з нормативними актами загального чи індивідуального значення[5;с.100], ні із прецедентними рішеннями, оскільки акти Конституційного Суду України лише впорядковують конкретні правовідносини між визначеними суб'єктами згідно з установчою волею першоджерела влади - народу. Рішення і висновки Конституційного Суду України про нормативне тлумачення - це інтерпретаційні акти. Інтерпретаційний акт має нормативний зміст, але не є нормативно-правовим актом, оскільки містить норми-роз'яснення. Головною функцією останніх не є встановлення нових норм права або відміна чи зміна тих, що діють. Такої функції, такої якості висновки Конституційного Суду України про нормативне тлумачення не мають. Водночас, рішення Конституційного Суду України, якими скасовуються неконституційні правові акти, мають силу нормативно-правового акта. Однак такі рішення не встановлюють норм права, що не властиво призначенню і повноваженням Конституційному Суду України, а лише "звільнюють" систему законодавства від актів, що суперечать Основному Закону держави. На особливий правовий статус актів Конституційного Суду України вказує і мета, з якою вони приймаються - забезпечення верховенства права та найвищої юридичної сили Конституції України.

Література

Євграфова Є. Акти Конституційного Суду України в системі національного законодавства /Є. Євграфова. Право України. - 2001. - № 10. - С.67.

Мартинюк М.С. Правова природа та юридичні характеристики актів Конституційного Суду України [Електронний ресурс] // режим доступу: <http://naub.org.ua/?p=905>

Зайчук О.В. Теорія держави і права. Академічний курс: Підруч. / О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. - К.: Юрінком Інтер, 2006. - С.342.

Шаповал В.М. Становлення конституціоналізму в Україні: проблеми теорії /В.М. Шаповал. Право України. - 1998. - № 5. - С.29.

Цимбалістий Т.О. Конституційна юстиція в Україні: Навчал. посіб./Т.О. Цимбалістий. - К.: Центр учбової літератури, 2007. - 200 с.